

ARNHEM-LITE

minimale ruimtelijke interventies voor arnhem

INHOUDSOPGAVE

blz 3	Inhoudsopgave
blz 4	Colofon
blz 5	Voorwoord Stefan Bendiks
blz 6/11	Inleidend artikel Maarten van Tuijl+ Tom Bergevoet
blz 12/13	Methode "Unbuild"
blz 14/17	"Schisma" door Giel Sengers
blz 18/21	"Hausmann meets de trans" door Remco Siebring
blz 22/23	Methode "City Dressing"
blz 24/27	"Dressing Arnhem" door Simeon Zondag
blz 28/31	"Rodenburgstraat: outlined" door Bart van den Hoven
blz 32/33	Methode "Urban Pioneers"
blz 34/37	"Mobiel wijkcentrum rijnkant" door Bastin van Eden
blz 38/41	"Urban-lounge" door Maaïke Wichern
blz 42/43	Methode "Instant City"
blz 44/47	"Opmaat naar een Kunstencluster" door Chris Burghouts
blz 48/51	"Rijnkade revival" door Christiaan Heethaar
blz 52/53	Methode "Urban Carpet"
blz 54/57	"Rode loper naar de Rijn" door Sven Baars
blz 58/59	Nawoord Gijs Frencken

COLOFON

Opleiding: ArtEZ Academie van Bouwkunst, Arnhem

Atelier: Arnhem-lite, minimale ruimtelijke interventies voor Arnhem

Periode: najaar 2010

Coördinator: Stefan Bendiks

Begeleiders: Tom Bergevoet, Maarten van Tuijl

Studenten: Giel Sengers, Remco Siebring, Simeon Zondag, Bart van den Hoven, Bastin van Eden, Maaike Wichern, Chris Burghouts, Christiaan Heethaar en Sven Baars

Grafisch opmaak, publicatie: Maaike Wichern, Giel Sengers

Expositie: Remco Siebring, Bart van den Hoven

Gemeente Arnhem: Gijs Frencken

"Arnhem-lite" is een atelier in het kader van de afstudeerspecialisatie "Context" van de masteropleiding architectuur aan de ArtEZ Academie van Bouwkunst. Thema en opgave van het atelier zijn geformuleerd in samenwerking met de gemeente Arnhem.

ArtEZ Academie van Bouwkunst
Onderlangs 9, 6812 CE Arnhem
Postbus 49, 6800 AA Arnhem
academievانبouwkunst@artez.nl
www.artez.nl/architectuur
t: 0031 (0) 26 353 56 06

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door de inzet van studenten, begeleiders van ArtEZ Academie van Bouwkunst en een financiële bijdrage van de gemeente Arnhem. grensvlak van onderzoek en ontwerpen, architectuur en stedenbouw, tijdelijk en permanent - en van praktijk en onderwijs.

INLEIDING

Het ontwerpatelier 'Arnhem-lite', waarvan in dit boek de resultaten te zien zijn, is in twee opzichten bijzonder. Het is het eerste atelier in het kader van de nieuwe afstudeerspecialisatie 'Context' binnen de masteropleiding architectuur van ArtEZ Academie van Bouwkunst. En het is het veelbelovende beginpunt van een versterkte inhoudelijke samenwerking tussen de academie en de gemeente.

Binnen de specialisatie 'Context' wordt gewerkt aan hedendaagse opgaven op het raakvlak tussen de disciplines architectuur, stedenbouw en landschap. 'Context' focust op een integrale benadering van gebouw en omgeving en het werken aan de openbare ruimte in relatie met architectuur. De specialisatie speelt hiermee in op actuele ontwikkelingen in de beroepspraktijk, die een herinterpretatie van het vak architectuur met zich meebrengen. Architectonische vraagstukken verschuiven en worden complexer, mede door de veranderde economische situatie. Er is versterkte maatschappelijke noodzaak en aandacht voor de inpassing, sociale veiligheid en duurzaamheid. Deze aspecten kunnen alleen op het schaalniveau van het gebouw niet adequaat benaderd worden. Dit betekent voor de architectuur een verbreding en verdieping van het werkveld ten opzichte van schaal en tijd. Voor de achtergrond van de veranderde economische situatie betekent werken aan een duurzame stad (in de zin van een stad die duurt), dat slim inspelen op het bestaande meer en meer een noodzaak wordt. De integratie van het nieuwe in het aanwezige wordt een vereiste. Dit biedt de kans om het anders te doen met intelligentere en duurzamere oplossingen als voortvloeisel: gefaseerd, met kleinere budgetten, rekening houdend met het bestaande - "doing the most with the least".

Deze veranderende omstandigheden hebben vanzelfsprekend ook invloed op het werk van de gemeente Arnhem op het gebied van architectuur en stedenbouw. De rol van de overheid verschuift van het faciliteren en kaderen van nieuwe ruimtelijke en economische ontwikkeling naar herbestemming, revitalisatie en herinterpretatie van het bestaande. De gemeente wordt hierbij geconfronteerd met andere ruimtelijke opgaven waarvoor een aangepast ontwerpinstrumentarium ontwikkeld moet worden. De Academie van Bouwkunst met haar 'young professionals' en gedreven docenten kan hierbij als laboratorium dienen om alternatieve oplossingen te bedenken en te verkennen. De Academie van Bouwkunst kan voor de gemeente op een onderzoekende en onbevengene manier kijken naar de veranderende opgaven waar Arnhem de komende jaren mee geconfronteerd wordt. De gemeente levert de academie boeiende praktijkcasussen dicht bij huis en voedt de studenten met actuele, relevante opgaven.

Het Rijnbooggebied is hierbij de eerste in een hopelijk lange reeks Arnhemse opgaven op het grensvlak van onderzoek en ontwerpen, architectuur en stedenbouw, tijdelijk en permanent - en van praktijk en onderwijs.

Stefan Bendiks,
onderwijscoördinator specialisatie "Context"

STADSONTWIKKELING IN TIJDEN VAN CRISIS

MINIMALE RUIMTELIJKE INTERVENTIES MET MAXIMALE RESULTATEN

Door Tom Bergevoet en Maarten van Tuijl

Nu Nederland - net als andere Europese landen - in een economische crisis verkeert vallen steeds meer bouwprojecten stil. Urgente herstructureringsopgaven in kwetsbare delen van de stad worden hierdoor uitgesteld of gestopt, met gevaar op voortschrijdende verloedering. Bestuurders en opdrachtgevers zitten in een ogenschijnlijk lastig parket: wachten tot het economisch tij keert en grootschalig ontwikkelen weer mogelijk wordt of op zoek gaan naar nieuwe manieren om - binnen de veranderde economische situatie - bestaande wijken toch op korte termijn aan te pakken?

Het is in onze ogen raadzaam om dit laatste te doen: op zoek gaan naar nieuwe methoden voor herstructurering. Het lijkt er immers op dat de situatie die we nu nog als een kortstondige crisis kwalificeren de komende jaren onze nieuwe werkelijkheid wordt. Binnen deze nieuwe werkelijkheid pleiten wij voor een werkwijze waarbij niet *stedelijke ambities*, maar wel bijhorende *middelen* en de *methodieken* anders zijn. Stedelijke ambities op het gebied van openbare ruimte en programmering kunnen dus gehandhaafd blijven zolang zij gepaard gaan met nieuwe, minder kwetsbare ruimtelijke interventiemethoden dan de huidige. Dit betekent dat ruimtelijke interventiemethoden niet langer alleen afhankelijk mogen zijn van groot kapitaal of een grote schaal om te slagen.

Context en tijd

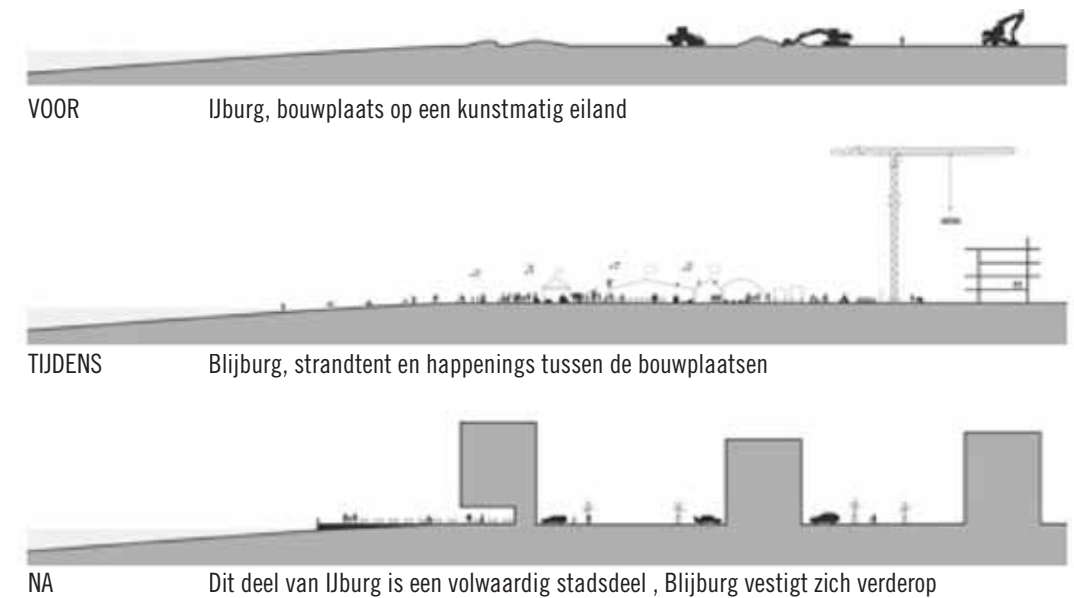
Sinds het uitbreken van de economische crisis, in 2008, doen wij onderzoek naar alternatieve - lees goedkopere en snellere - vormen van stedelijke ontwikkeling. Wij zoeken hierbij naar vormen van ruimtelijke ontwikkeling waarbij met een zo minimaal mogelijke inzet aan middelen maximale resultaten kunnen worden bereikt. Wij hebben gemerkt dat dit mogelijk wordt wanneer bij herstructureringsopgaven vooral zorgvuldiger naar de factoren *context* en *tijd* wordt gekeken dan tot voor kort gebruikelijk was.

Minimale interventies met een maximum aan resultaten beginnen dan ook bij doortastende locatieanalyses op het gebied van deze twee factoren. Welke contextuele (ruimtelijke, technische, sociale, historische) kwaliteiten zijn op locaties latent aanwezig en kunnen versterkt worden? Hoe kan de dynamiek, waaraan locaties door de tijd heen onderhevig zijn, ingezet worden om gewenste veranderingen te bereiken? Op basis van de contextuele analyses kunnen zo met beperkte, maar goed gekozen ruimtelijke interventies latente bestaande kwaliteiten omgezet worden tot volwaardige stedelijke kwaliteiten. Vervolgens kunnen - met de tijd als hefboom - deze relatief kleinschalige ruimtelijke interventies uitgroeien tot een grootschalige verandering.

Voorbeeld

In Amsterdam hebben we onderzoek gedaan naar het succes en falen van minimale ingrepen door de eeuwen heen. Een goed voorbeeld van een minimale interventie met grootschalig effect is hier het strand "Blijburg" op IJburg. Een stuk opgespoten bouwgrond aan het water is zo'n 10 jaar geleden door enkele Amsterdammers herkend als een "strand".

Zij hebben door een minimale ruimtelijke ingreep (het plaatsen van enkele parasols, wat tenten en een mobiele snackbar) van deze ogenschijnlijk onbruikbare locatie een volwaardig strand gemaakt dat in korte tijd de nieuwe uitbreidingswijk IJburg een positieve bekendheid heeft gegeven. Voor Amsterdammers veranderde IJburg - dat problemen had om goed tot ontwikkeling te komen - zo van een saaie woonwijk-in-wording in een aantrekkelijke vestigingsplaats of een bijzondere bestemming voor een dagje uit. De juiste interpretatie van de locatie (zand van een bouwlocatie is strand) en een minimale ingreep (parasols en wat tenten) hebben, met de tijd als hefboom, de ontwikkeling van het grootschalige IJburg versneld.

De Arnhemse Rijnboog

De Zuidflank van de Arnhemse binnenstad - ook wel Rijnboog genoemd - bestaat grotendeels uit verouderde, naoorlogse gebouwen en is toe aan een grondige opknabbeurt. De gemeente Arnhem heeft al geruime tijd de ambitie om zowel de openbare ruimte in het gebied te verbeteren als het contact tussen de binnenstad en de Rijn te versterken. Daarom is de afgelopen jaren een plan ontwikkeld met een haven als ordenende ingreep. De nieuwe Gemeenteraad heeft echter besloten de haven uit het plan te halen en een nieuw plan op te stellen. Nu planvorming is vertraagd dreigt verdergaande verloedering in het gebied.

De gemeentelijke ambities met betrekking tot de openbare ruimte en de relatie tussen de stad en het water zijn nog steeds actueel. Er moet dus gezocht worden naar een alternatief - lees goedkoper - plan, dat, vooruitlopend op afronding van de planvorming, alvast snel kan worden uitgevoerd. Er moet gezocht worden naar Arnhem Lite, waarbij minimale interventies leiden tot een maximaal effect.

De zogenaamde Rijnboog, het gebied tussen de Arnhemse binnenstad en de Rijn (foto: google earth)

Arnhem Lite

In onze studio Arnhem Lite hebben we voor het Rijnbooggebied met studenten van Artez gezocht naar dergelijke minimale ruimtelijke interventies leidend tot maximale resultaten. Op basis van nauwkeurige analyses hebben studenten bestaande kwaliteiten in het plangebied in beeld gebracht, die zij vervolgens met kleine ontwerpinterventies hebben versterkt. De studenten hebben met een stripverhaal - voor-tijdens-na - gespeculeerd over toekomstige maximale gevolgen van hun minimale ingrepen.

Alternatieve methoden

Bij aanvang van de studio hebben we de studenten methoden aangereikt die leiden tot minimale ruimtelijke interventies. Deze methoden geven hen een bepaalde focus mee op de context. De methode *Unbuild* bijvoorbeeld gaat uit van de gedachte dat - wanneer er geen geld is voor het plegen van nieuwbouw - het wél mogelijk is om gebouwdelen weg te halen teneinde een hogere stedelijke kwaliteit te bereiken. De methode *City Dressing* bijvoorbeeld gaat uit van de gedachte dat door lichte aanpassingen aan het uiterlijk van gebouwen de relatie tussen binnen en buiten - tussen privé en openbaar - aanzienlijk kan worden verbeterd. De methodes waarmee de studenten gewerkt hebben zijn gebaseerd op methodes en werkwijzen afkomstig uit het stedenbouwkundig discours van de afgelopen decennia. De achtergronden bij de methodes worden verderop in deze publicatie nader toegelicht.

We hebben de studenten gevraagd de effecten op termijn van hun minimale ingreep in een stripverhaal te verbeelden. Hierin speculeren zij over de grootschaliger gevolgen van hun minimale ingrepen op termijn.

De resultaten van de studio laten zien dat er interessante mogelijkheden zijn voor het voortzetten van de ontwikkeling van de stad in tijden van crisis.

*Tom Bergevoet en Maarten van Tuijl doen onderzoek naar minimale en tijdelijke vormen van stedenbouw. Zij droegen bij aan de publicatie *Ontwerpen voor Tijdelijk Ruimtegebruik* (2009, Hanzehogeschool Groningen) en schreven samen *Pleidooi voor improvisatie*, waarin zij alternatieven schetsen voor stadsontwikkeling in tijden van crisis. Hun onderzoek wordt gesteund door het Stimuleringsfonds voor de Architectuur en het Fonds BKVB.*